

# PREŠERNOV DAN IN DAN SPOMINA – KAKŠNA ZVEZA MED NJIMA?

---

Sergij Pahor

Prešernove proslave so v zamejstvu priložnost za obhajanje slovenskega kulturnega praznika, ki izkazuje našo narodno in duhovno pripadnost. To nesporno ugotovitev potrjujejo številne prireditve, ki si skozi mesec februar sledijo malodane v vseh naših društvih. Toda že več kot poldrugo desetletje nam naše praznično vzdušje greni in kviri protislovenska kampanja italijanske desnice, ki izkorišča dan spomina za pravo protislovensko gonjo.

To se redno ponavlja od leta 2004, ko je 10. februar bil proglašen za dan spomina na žrtve medvojnega in povojnega obračunavanja. To je spomin na fojbe in eksodus. Civilni praznik je uvedla Berlusconijska vlada, zanj pa se je posebej potegoval minister Maurizio Gasparri, viden predstavnik skrajne desnice, toda za to pobudo so stale več ali manj vse stranke zastopane v parlamentu. Le nekaj let kasneje (2007) je predsednik republike, komunist Giorgio Napolitano izkoristil priložnost za pravi protislovenski izpad, ko je govoril o slovanskem barbarstvu na račun Italijanov. Od takrat prevladuje v italijanskem časopisju povsem enostranska interpretacija medvojnega in povojnega dogajanja kot dejanje množičnih pobojev in etničnega čiščenja z vsem možnim pretiravanjem. To je postala uradna razlaga italijanske politike, skladno s željo po uveljavitvi soglasnega spomina strank od desnice do leve za potrditev reakcionarne, a navsezadnje dobrohotne in žrtvovane Italije, ki je znala svoje zločine skriti v omaro sramote in utišati redke samokritične glasove mlajših zgodovinarjev. Tako je bil uresničen cilj ustvariti čustveno nabito vzporedje (tudi časovno: 10. februar je blizu 27. januarja) med spominom na žrtve holokavsta in fojbe. Najnovejša pobuda je predlog, da bi po vsej državi postavljali tlakovce z imeni žrtev. Tako bi o fojbah lahko govorili še desetletja. Desnica si je propagandno pomagala tudi s televizijskim filmom *Il cuore nel pozzo* (izmišljena zgodba brez kakršnekoli realne podlage) ter ambicioznejšim celovečercem *Red Land – Rosso Istria*, ki pripoveduje zgodbo o nasilju in smrti mlade učiteljice Norme Cossetto, ki je bila ubita ob propadu Italije leta 1943. S tem je praznik dobil okrepljene poudarke patosa in emfatičnosti z odmevnostjo, ki je tipična za italijansko publicistiko. Spremlja ga neprikrito obžalovanje za z mirovno pogodbo »izgubljeno« ozemlje, s katerega se je italijansko prebivalstvo (a med ezuli so bili tudi Slovenci in Hrvati) umaknilo v letih po vojni (vse do Osimskega sporazuma). Italijani trdijo, da so bili ezuli izgnani oziroma siljeni in prisiljeni v begunstvo. Nihče seveda ni pripravljen priznati, da Italijani v Istri niso prenašali možnosti, da bi s Slovenci in Hrvati enakopravno živeli skupaj v Jugoslaviji. Ta možnost je bila prisotna tudi po prvi svetovni vojni: ob negotovem pričakovanju mirovne pogodbe so že takrat v Istri govorili, da bodo raje zapustili svoje rodne kraje in se umaknili v Italijo, če bi Istra bila dodeljena novi kraljevini Slovencev, Hrvatov in Srbov. Italijani so preprosto hoteli biti gospodarji.

Da ima februarjski praznik še kak drug namen kot spominjanje, pričajo še drugi dogodki: postavitve spomenika D'Annunziu v Trstu in obsežno pisanje o njegovem poskusu revolucije

na Reki, kjer je fašizem kasneje našel svoje korenine. Kot krona vsemu pa je končno prišlo na dan še iz trte izvito, popolnoma izmišljeno namigovanje, pravzaprav obtožba, da naj bi požig Narodnega doma podtaknili jugoslovanski teroristi. Ta gesta ima seveda še kako pragmatičen pomen: prepričati vrnitev Narodnega doma tistim, ki so ga pred 120-imi leti zgradili z lastnimi sredstvi in ga uporabljali do njegovega požiga. Pri tem zdaj delajo račune in seštevajo, kaj vse je manjšini Italija že dala in koliko še naprej

(dalje na naslednji strani) ➞

→ (dalje s prejšnje strani)

daje, pozabljajo seveda, kaj so Italijani delali desetletja med obema vojana, ne samo za časa fašizma na Primorskem, ampak tudi prej kot pričata socialno in narodnostno zdesetkani in kulturno obubožani Benečija in Rezija. In kaj so delali med neizzvanim napadom na Jugoslavijo. Ampak te stvari Italijanom ne gredo v glavo, jih enostavno ne sprejemajo, kot bi bili nanje alergični ... že, že ... *ampak* ... tako odgovarjajo, in s tistim *ampak* dajo jasno in neizpodbitno razumeti, da za očitane zločine nikakor niso odgovorni in nobene odgovornosti ne nameravajo prevzemati. In zadeve je konec, tako na ravni posameznika kot države. Bolj kot za vprašanje politike, ali diplomacije, gre za psihološko vprašanje ...

Povsem drugo razmišljanje seveda sledi iz neizpodbitnega dejstva, da poboji niso izmišljeni, bili so tako med vojno kot po osvoboditvi, maščevalni, ideološki, vsekakor kruti in množični ... Naši še tako samoobrambni občutljivosti ne moremo in ne smemo dopustiti, da bi jih kdo zanikal in še manj opravičeval, saj so to bili zločini proti človeštvu prav tako kot prej fašistični. Tudi zvrčanje odgovornosti na partije, češ da je to bilo v logiki komunistične revolucije, ki so jo uresničevali, ne more biti opravičilo in ne zmanjšuje krivde, ki se nujno dotakne celotne naše skupnosti. Zato se vsi čutimo nekako prizadeti. Tudi je res, da je množični odhod Italijanov prišel prav novim oblastem, tako slovenskim kot hrvaškim, ki eksodusa dejansko niso ovirale. Očitek etničnega čiščenja pa ni na mestu, ker za prisilo ni dokumentov in niti ne pričevanj, gotovo pa je šlo za strah pred komunizmom, ki je bil navsezadnje tudi utemeljen. Če ne vsi, so mnogi gotovo vedeli, kaj se dogaja v Sovjetski zvezi in tudi zahodna propaganda je dodala svoje. In je tudi res, da so italijanske zahodnousmerjene stranke pozivale rojake v Istri, naj se zatečejo v domovino. Zapisali smo, da se čutimo vsi prizadeti, ker ne moremo enostavno zavračati očitkov zaradi fojb. Občutek te naše moralne obremenjenosti pa je hujši, ker še dolgo po vojni, po čistkah in obračunavanju, ali vsaj po padcu berlinskega zidu in propadu jugoslovanskega socializma, odgovorni politični krogi v Sloveniji in na Hrvaškem niso bili sposobni dati pobudo za samokritično očiščevalno dejanje, s katerim bi razkrili kdaj in kje je bil kdo ubit in kje je pokopan. To bi razbremenilo vest tistih, ki so to počeli, svojcem pa dali uteho, ko bi na grob lahko položili cvet in prižgali svečo v spomin. To bi bilo dejanje civilizacije in humane občutljivosti, ki bi morda odprlo pot do sprave ne samo v odnosih z Italijani, ampak tudi med Slovenci. Toda nihče ni bil dorasel za tako gesto in spomin na žrtve bo še dolgo lebdel med nami.

## STARI FILMI O TRŽAŠKIH SKAVTIH

ANTENA

Inž. Marjan Jevnikar, ki je bil dolga leta načelnik slovenskih tržaških skavtov in uspešen kinoamater, je spravil na splet 14 svojih starejših, lahko bi rekli zgodovinskih skavtskih filmov, snemanih pred digitalno dobo, s kamero super 8, ki so tako zdaj prosto dostopni (<http://bit.ly/2WskR1L>).

Filmi, ki sicer niso nastajali kot zgodovinska dokumentacija, saj pri mnogih prevladujejo estetski elementi, krijejo obdobje 1962–84, od prvih še okornih posnetkov do pravih kratkih dokumentarcev s poudarjeno lepoto narave in romantično glasbo. Najstarejša je lepljenka Skavtska pot, ki predstavlja skoraj izključno tržaške skavte (izjema je jurjevanje tržaških skavtinj iz začetka 70. let) od jurjevanja v Bazovici in tabora v Borljah v Ziljski dolini leta 1962 do tabora v Logu pod Mangartom leta 1971. Sledi 13 filmov o posameznih taborih, jurjevanjih in dejavnostih v letih 1972–84. Tu nastopajo tudi tržaške skavtinje, na posnetkih prvih treh jamborejev (Pinedo 1976, Log pod Mangartom 1979 in Globasnica 1984) pa skavti in skavtinje s Tržaškega, Goriškega in Koroškega.

Skupno gre za 127 minut posnetkov, ki bodo vsakomur, ki je bil takrat dejaven v skavtskem gibanju, obudili spomine na mladostna leta in številne prijatelje. Nekaj posnetkov pa ima še širši dragocen pomen, saj predstavljajo nekdanje skavtske voditelje, izjemne pobude in taborne zgradbe, a tudi botanični sprehod s prof. Tonetom Penkom v Beli Peči leta 1973, obisk pri kiparju Francetu Goršetu leta 1980 v Svečah in drugo.